

УКРАЇНА ТА СХІД

УДК 94 (477:540)

ІСТОРІЯ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ ТА ІНДІЇ: ПОЧАТОК І СТАНОВЛЕННЯ

Сергій КРАВЦОВ

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, кімн. 239, 79000, Львів, Україна,
тел.: (00380 32) 2394704*

Розглянуто початковий етап та становлення співробітництва між Україною та Індією, проаналізовано історичний розвиток та показано сутність співробітництва між двома країнами.

Ключові слова: Україна, Індія, співробітництво, історичний розвиток.

Інтерес в Україні до Індії зростає з кожним роком. Це викликано багатьма чинниками. Найголовніший із них – динамічний розвиток дружнього та плідного співробітництва між двома країнами, яке охоплює сфери економіки, політики, культури, науки і техніки.

Історично склалося так, що і Україна, й Індія святкують свої Дні незалежності в серпні: 15 серпня – День Незалежності Республіки Індії, а 24 серпня – День Незалежності України. 15 серпня 2007 року Індія відзначила ювілей – 60-ту річницю своєї незалежності.

Торговельні відносини України з Індією розпочалися 1953 року, ще за часів колишнього СРСР, коли Україна разом з іншими союзними республіками надавала економічну та військову допомогу Республіці Індія, яка 1947 року здобула незалежність. Криза, що виникла з іноземною валютою в Індії та бажання Радянського Союзу підтримувати торговельні відносини з країнами, що не входили до Ради Економічної Взаємодопомоги, не вдаючись до операцій у твердій валюті, призвели до підписання угоди про торгівлю в рупіях між двома країнами. Торгівля в рупіях була насправді бартерною торгівлею, у межах якої Індія купувала радянські, у тім числі й українські, товари та техніку, зокрема військову техніку, а платила за це індійськими рупіями. Радянський Союз своєю чергою використовував індійські рупії для закупівлі індійських товарів. Ціни на товари встановлювали з врахуванням цін на подібні товари, що панували на світовому ринку, які потім переводили в рупії. Як наголошувала індійська газета „Economic times”, дві країни, можливо, і хотіли вести торгівлю в твердій валюті, але зважаючи на ту ситуацію, загальний товарообіг між ними залишався б на дуже низькому рівні, бо жодна з цих країн не мала достатніх запасів твердої валюти. Тому рішення про торгівлю в рупіях було політичним [2, с. 70].

Співробітництво між Україною та Індією в сфері культури і мистецтва почалося

раніше. У 1952 році в Індії була організована радянська художня виставка. Вона викликала жвавий інтерес широких кіл індійського суспільства. А влітку 1953 року Всеіндійське товариство вишуканих та прикладних мистецтв на запрошення Міністерства культури СРСР організувало в Москві, а потім у Києві та Ленінграді виставку індійського образотворчого мистецтва [25, с. 344].

У червні 1955 року прем'єр-міністр Індії Джавахарлал Неру¹ прибув до Радянського Союзу. Під час свого візиту він відвідав Україну та Крим. Як свідчив індійський дипломат К. П. С. Менон², у місті Сімферополі Дж. Неру влаштували “квітковий” прийом. Від Сімферополя до Ялти – а це відстань кілометрів сто п'ятдесят – весь його шлях було вистелено квітами. І мешканці селищ, і мешканці міст стояли вздовж доріг з величезними букетами та кидали їх в автомобіль. Час від часу доводилося звільняти машину від квітів. Прем'єр-міністр із задоволенням ловив на ходу призначені йому букети троянд. В Ялті індійському гостю надали дачу самого К. Е. Ворошилова [33, с. 34]. Протягом свого перебування в Ялті Дж. Неру зі своєю донькою Індірою Ганді побували на яхті “Ангара” [33, с. 14].

12 лютого 1960 року між СРСР та Індією було підписано міжурядову угоду про культурну і технічну співпрацю [28, с. 3]. Договір про мир, дружбу і співпрацю між Індією та Радянським Союзом, підписаний 9 серпня 1971 року, підняв ці відносини на вищий рівень [30, с. 3]. За оцінками фахівців, внесок України у загальний обсяг радянської допомоги Індії у середньому становив близько 30%, а у деяких секторах – металургії, енергетиці, важкому машинобудуванні, постачанні зброї (зокрема транспортних літаків, бойових кораблів) – частка України була значно вищою [12, с. В-5].

Важливою була роль України у створенні космічних програм Індії, адже перші індійські космічні штучні супутники були зібрані на всесвітньо відомому ракетному підприємстві “Південмаш” у Дніпропетровську [45]. У квітні 1984 року запущено космічний корабль “Союз Т-11”, на борту якого був космонавт-дослідник, громадянин Республіки Індії Ракеш Шарма. Програмою польоту передбачалося стикування корабля “Союз Т-11” з орбітальним комплексом “Салют-7” – “Союз Т-10” [34, с. 10]. Космічний зліт Індії, яка стала чотирнадцятою країною зі 150 держав-членів Організації Об'єднаних Націй, що послала свого дослідника на орбіту, – заслуга і українських науковців та фахівців. Після повернення на Землю індійський космонавт Р. Шарма та його дублер Равіш Мальхотра відвідали й українську столицю, де поклали вінок до Меморіалу Великої Вітчизняної війни.

3 липня 1987 по червень 1988 року відбувся Фестиваль Індії в СРСР – УТСАВ'87, під час якого проведено виставки, концерти, кінофестивалі, семінари, конференції, спортивні змагання у багатьох містах України. На початку 1988 року в індійському місті Хайдерабаді – адміністративному центрі штату Андхра Прадеш – розпочала роботу міжнародна конференція “Мова та національний розвиток (на прикладі Індії)”. На конференції були присутні 130 індійських фахівців та іноземних учених – з Англії, Бангладеш, Гонконгу, Ізраїлю, Канади, СРСР, США та Японії.

---

¹ Джавахарлал Неру (1889–1964) – видатний лідер індійського національно-визвольного руху та перший прем'єр-міністр незалежної Індії.

² К. П. С. Менон (1898–1982) – дипломат, навчався в Оксфордському університеті, один з небагатьох індійців, прийнятих на службу до Політичного департаменту Індії в період британського правління. Став першим послом Індії у Китаї, багато років – посол Індії в СРСР.

Радянських учених на конференції представляли тільки двоє науковців: старший науковий співробітник Інституту Сходознавства АН СРСР доктор філологічних наук В. А. Чернишев з Москви та викладач Київського університету, В. Г. Міхн [1, с. 44]. У 1989 році в Києві Український фонд культури заснував Реріхівське товариство¹.

Новим поштовхом двосторонніх стосунків стало здобуття Україною незалежності. Республіка Індія визнала державну незалежність України 26 грудня 1991 року, а 17 січня 1992 року у Києві підписано Протокол про встановлення дипломатичних відносин та Протокол про встановлення консульських відносин між Україною та Індією. 7 травня 1992 року у Києві розпочало роботу Посольство Республіки Індія, а українське Посольство відкрилось у Нью-Делі 1993 року. Підписаний у березні 1992 року Договір про дружбу і співробітництво між Україною та Республікою Індія заклав правові основи для подальшого поглиблення двосторонніх відносин [45]. Уже влітку того ж року Індія та Китай звернулися до України з пропозицією про придбання недобудованого авіаносця „Варяг” [15, с. 5]. 9 вересня 1992 року в Маріїнському палаці Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Індія в Україні Судхір Тукарама Деваре вручив вірчі грамоти Президентові Леоніду Кравчуку [16, с. 4].

З 23 по 30 вересня 1992 року у Виставковому залі Торговельно-промислової Палати України відбулася „Індійська торговельна виставка”, організатором якої виступили 43 провідні компанії „Індія тред промоушен організешен, Прагаті мейдан, Нью-Делі”. На виставці можна було ознайомитися з електронікою та електричними виробами, машинами для малої промисловості, виробами легкого машинобудування, хімікатами та фармацевтикою, гірничодобувним обладнанням, обладнанням для офісів, шкіряними виробами, предметами для домашнього вжитку, кустарними виробами, пластмасовими товарами, продуктами харчування і напоями, товарами широкого вжитку та отримати консультаційні послуги [17, с. 5].

В інтерв'ю газеті „Голос України” Надзвичайний і Повноважний Посол Республіки Індія в Україні С. Деваре заявив: „Республіка Індія давно має своє генеральне консульство в Одесі. Його діяльність сприяла розвитку екологічного та культурного співробітництва між нашими країнами. Із здобуттям Україною незалежності з'явилися нові можливості для поглиблення наших двосторонніх відносин”. Індійський посол також підкреслив, що Договір про дружбу і співробітництво, підписаний у процесі візиту Президента України, справді став ключовим документом у відносинах між нашими країнами. На додаток до нього було підписано декілька угод у галузі торгівлі, науки й техніки, культури й освіти. Відповідно до цих угод і розвиватиметься наше співробітництво [18, с. 5].

У 1992–1994 роках, після встановлення дипломатичних відносин між двома державами, відбулося декілька взаємних візитів найвищого і високого політичного рівня, а саме: 1992 і 1993 роках – обмін візитами Президентів двох держав. У середині жовтня 1992 року до України з візитом прибув міністр оборони Індії Шрі

---

¹ Українське Реріхівське товариство, Міжнародна громадська організація відділення Міжнародного центру Реріхів – Асоційованого члена ООН. Товариство засновано у 1989 році Українським фондом культури. У 1993 році перереєстроване як самостійна громадська організація. З 1998 року – міжнародна громадська організація, відділення Міжнародного Центру Реріхів – Асоційованого члена ООН.

Шарадчандр Павар. Він зустрівся з міністром оборони України Костянтином Морозовим та ознайомився з деякими військовими об'єктами. Російська газета „Красная Звезда” підкреслювала, що український уряд виступив з ініціативою про підписання з Індією довгострокової угоди про військово-технічне співробітництво. Конкретні пропозиції стосовно цього були висловлені міністрові оборони Індії Ш. Павару під час його офіційного візиту до Києва. Йшлося про постачання запасних частин для військової техніки, що закуплена у Радянському Союзі, у тім числі вертольотів та військово-транспортних літаків, а також про вишкіл військових кадрів [32, с. 5]. Газета „Times of India”, відкриваючи завісу таємничості над візитом міністра оборони Індії до Києва, писала: “Україна надішле вже у 1992 році Індії зброю та запасні частини до неї на 400 млн. доларів. Частину цих закупівль Індія оплатить в доларах. Частину – постачанням своїх товарів” [29, с. 4].

У вересні 1993 року у Дніпропетровську, на батьківщині Олени Блаватської, дводенною конференцією-семинаром відзначено 162-гу річницю з дня народження видатного діяча культури, науки, релігії та освіти [38, с. 4]. Тривалий час О. Блаватська мандрувала Тибетом та Індією. Під впливом індійської філософії 1875 року у Нью-Йорку заснувала Теософську¹ громаду. 1883 року під псевдонімом Радда-Бай опублікувала відомий історико-етнографічний нарис „Из пещер и дебрей Индостана”. На початок 90-х років ХХ ст. теософські центри і школи було створено більш як у 60-ти країнах світу. У Нью-Йорку, Лондоні, Аджьарі (Індія) є музеї О. Блаватської. Місцеве духовно-освітнє товариство „Орієн” вирішило заснувати у Дніпропетровську фонд музею знаменитої землячки. Окрім музейної експозиції, в ньому планували розмістити духовну бібліотеку, кінозал, різні курси, викладати основи східної медицини [38, с. 4].

У 1994 році відбувся візит в Індію міністра закордонних справ України. Було підписано низку важливих договорів. За повідомленням Укрінформ, у листопаді 1994 року в Одесі відбулися зустрічі між заново призначеним Генеральним консулом Індії доктором Пакаджі та керівництвом міста і області. Під час зустрічей розмова йшла про структуру народногосподарського комплексу регіону, про систему представницької та виконавчої влади, що склалася, про перспективи створення сітки вільних економічних зон, про хід господарських реформ, підприємницьку діяльність. На думку генерального консула, Одеса та область завжди відігравали помітну роль у взаємовигідному партнерстві України та Індії [3, с. 6].

У період 1995–2001 років відбулася низка зустрічей українських та індійських керівників в інших країнах, головно, під час Сесій Генеральної Асамблеї ООН [45]. 12–16 березня 1996 року в Делі проведено виставку “Україна в Індії” на якій інтерес викликала не тільки продукція 35-ти машинобудівних підприємств, але і можливості українських будівельних корпорацій, заводів військово-промислового комплексу, приватних фірм. Учасники виставки розповідали, що калинівське мило з Вінницької області так сподобалося міністрові торгівлі Індії, що він пообіцяв користуватися тільки ним. Прозвучали пропозиції щодо прийняття участі в будівництві 32-поверхової офісної

---

¹ Теософія (з грецької “Theos” – Бог та “Sophia” – мудрість) 1. В широкому значенні – містичне вчення, що претендує на розкриття особливих “божественних таємниць”. 2. Містична доктрина О. Блаватської та її послідовників – еkleктичне поєднання містики буддизму та інших східних вчень з елементами окултизму та неортодоксального християнства.

будівлі в Бомбеї, взуттєвої фабрики та готелю, реконструкції порту і металургійних комбінатів, ремонту фрегатів та модернізації танків. Звичайно, за умови, якщо виграють тендер. Робився наголос і на те, що в травні 1997 року вже в Україні, у Києві, відбудеться міжнародна виставка „Індія в Україні” [19, с. 5].

На початку 1997 року за урочистих обставин посла України в Індії Г. Ходоровського нагороджено пам'ятною відзнакою імені Індіри Ганді за досягнення в галузі міжнародних відносин. Цю нагороду вручила член індійського парламенту Гіріджа Віас [35, с. 8].

Згідно з повідомленнями засобів масової інформації, у травні український літак Ан-38 мав вилетіти до Індії. Успішне виконання там демонстраційних польотів пов'язано з отриманням значного замовлення на будівництво Ан-38 [27, с. 11]. У червні 1997 року у Севастополі відбулася зустріч першого заступника командуючого Військово-Морських сил (ВМС) України контр-адмірала Віктора Фоміна з військово-морським аташе при посольстві Індії в Україні капітаном 1-го рангу Віджаєм Манохарою Серваті. Було обговорено перспективи співробітництва ВМС України та ВМС Індії. Найдетальніше розглянуто військово-технічний аспект, зокрема можливості відновлення технічної готовності індійських кораблів та суден на судноремонтних підприємствах України. На севастопольській зустрічі також було обговорено перспективу підготовки кадрів для обох флотів у військово-морських училищах України та Індії [37, с. 2]. У січні 1999 року колектив харківського АТ „Турбоатом” розпочав виготовлення гідротурбінного устаткування для гідроенергетичного комплексу „Тері” в Індії. Наприкінці 1998 року успішно пройшли модельні випробування турбіни для цього комплексу [20, с. 4].

5 лютого 1999 року о 17.30 в київському кінотеатрі „Кінопанорама” відбулось урочисте відкриття „Днів індійського кіно” з демонстрацією фільму „Салам, Бомбей!”. Організаторами безкоштовного показу індійських кінострічок „Містер Індія”, „Артист”, „Храм любові”, „Прийде той день” та фільму для дітей „Королівство діамантів” стали Посольство Індії в Україні та український Фонд „Далекий Схід” [21, с. 4]. У Рівненському обласному краєзнавчому музеї розгорнуто виставку комп'ютерних копій з картин Реріха серед яких стародавні слов'янські мотиви, твори з серії „Санкта” та гімалайсько-тибетського циклу [21, с. 4].

Під час наради керівників дипломатичних місій України за кордоном у МЗС відбулося декілька зустрічей послів з представниками засобів масової інформації. Надзвичайний і Повноважний Посол України в Індії Валентин Адомайтис, відповідаючи на питання журналістів, повідомив, що рівень товарообігу у нас досить високий – понад 320 млн. доларів, але не такий, щоб відповідав потенціалу наших країн: „У стадії завершення підготовка до візиту в Україну заступника міністра сталі й шахт Індії Ашока Басу, який відбудеться наприкінці липня. Очікується, що він дасть свої наслідки. Адже свого часу Україна зробила великий внесок у будівництво металургійної галузі в Індії: низка провідних індійських підприємств була зведена з використанням українських технологій, фахівці також проходили стажування і навчалися в Україні. Отож металургійний напрямок, як і гірничошахтний – передусім пріоритетні для співробітництва. Окрім того, Україна бере активну участь у ремонті військової техніки, яку було поставлено ще за часів Радянського Союзу” [22, с. 4].

У жовтні 1999 року Фонд „Далекий Схід”, за сприяння тайванського монастиря

„Фогуаншань” та Міжнародної асоціації „Світ Будди”, провів презентацію книги „Буддизм для досконалості цього життя”. Перед присутніми та почесними гостями, серед яких був і Надзвичайний та Повноважний Посол Республіки Індія в Україні пан Від’я Бгушан Соні, виступив віце-президент фонду Сергій Капранов. Буддизм, як зазначив В. Соні, це насамперед мудрість і милосердя. „Мені дуже хотілося б, – продовжив він, – щоб ця книга донесла до людей роль і значення більш ніж двохтисячолітньої буддистської традиції”. На знак прихильності пан посол подарував Фондові „Далекий Схід” кам’яну статуєтку Будди, про якого, як зізнався пан Соні, він завжди думає під час медитації [23, с. 4].

22 та 23 жовтня того ж року в Києві проведена перша Міжнародна авіакосмічна виставка “АвіаСвіт-XXI”. Організаторами першого українського авіасалону виступили Міністерство промислової політики України, Асоціація підприємств авіапромисловості “Укрaviaпром”, Національне космічне агентство та Міністерство транспорту України. Складовою частиною авіасалону стало проведення на базі Національного космічного агентства України та Науково-дослідного інституту авіаційних технологій декількох міжнародних наукових конференцій, присвячених проблемам новітніх технологій в авіації і космосі. У цих заходах взяло участь близько 700 учасників, запрошені колеги з європейських та азійських країн, в тім числі і з Індії. Виставку відвідало близько 200 тис. осіб [44].

У листопаді 1999 року ВАТ „Нижньодніпровський трубопрокатний завод”, що у Дніпропетровську, розпочало реалізацію чергового контракту на постачання залізничних коліс до Індії. Планувалося, що в 2000 році до Індії буде відправлено 12 тис. коліс [24, с. 1]. Вітчизняні підприємства кораблебудування почали активніше виходити на зовнішні ринки, зокрема, Миколаївський „Південний турбінний завод”, що розпочав постачання газових турбін для бойових кораблів Індії [38, с. 2].

З 2001 року почався новий етап в українсько-індійських відносинах. Цьому сприяло переконання керівництва двох країн, що всебічний розвиток відносин між Україною та Індією може принести велику користь обом державам, які традиційно поділяють схожі погляди на більшість важливих питань сучасності і які мають багато спільного як у плані давньої, так і сучасної історії. У січні 2001 року впливове англійське видання „Eastern Economist” опублікувало інтерв’ю з Надзвичайним і Повноважним Послом Індії в Україні Від’я Бгушан Соні. Посол Соні прибув до Києва 1997 року, коли відносини між двома країнами, як він зазначив, були не найкращими. Саме в той час Харківський завод імені Малишева уклав 650-мільйонний доларовий контракт на продаж танків Пакистану. Зрозуміло, це негативно позначилося на україно-індійських відносинах. Дипломат підкреслював, що Індія навіть погодилася на визнання контракту як суцього економічного, а не підписаного за політичними мотивами. Однак посла В. Соні більше здивувала подальша зовнішня політика України, йому було важко зрозуміти реакцію українського уряду на випробування Індією ядерної зброї 1998 року. Україна приєдналася до усіх актів, що засуджували дії Індії. Більш того, посла здивувала підтримка Україною застосування економічних санкцій проти Індії в межах ООН. Дипломат вважав, що Україна мала право не погоджуватись з політикою Делі, але могла б демонструвати більше нейтралітету та розуміння. Про співпрацю між двома країнами Від’я Соні заявив, що Україна постачає товари

хімічної промисловості та деякі метали для космічної галузі. Своєю чергою Індія є світовим експортером № 2 у сфері програмного забезпечення, могла б продавати Україні цей цінний продукт, який в сьгоднішніх умовах отримує все важливіше значення [4, с. 5].

У 2001 році товарообіг з Індією становив майже 250 млн. доларів [6, с. А-3]. Державний міністр закордонних справ Індії Омар Абдулла під час інтерв'ю міжнародному суспільно-політичному щотижневику “Дзеркало Тижня” в грудні 2001 року заявив, що Індія завжди висловлюватиме свою стурбованість у зв'язку з постачанням українських танків у Пакистан. Стосовно співробітництва між Україною та Індією Омар Абдулла повідомив: “Відносини між країнами не є чимось сталим. Вони постійно розвиваються. І це повною мірою стосується України та Індії. Звісно, у відносинах обох сторін були певні непорозуміння. Але тепер ми зацікавлені в тому, аби вийти на новий рівень співпраці”. Щодо реальних перспектив співробітництва індійський міністр підкреслив: “Гадаю, що передусім – це наука й технології. Ми хотіли б вивчити можливості співпраці у сфері інформаційних технологій. Також було б бажано, щоб якнайбільше українських студентів приїжджало в Індію на навчання. Великі перспективи в торгово-економічних відносинах має й постачання фармацевтичної продукції з Індії в Україну” [31]. Під час свого візиту до України Державний міністр закордонних справ Індії Омар Абдулла провів зустрічі з Президентом України Л. Кучмою, прем'єр-міністром А. Кінахом та міністром закордонних справ А. Зленком. Омар Абдулла також мав можливість побувати в конструкторському бюро ім. Антонова і побачити літаки, які воно випускає.

Навесні 2001 року до Індії скеровано український аварійно-рятувальний загін МНС у складі 36 медиків та 21 рятувальника для надання допомоги місцевому населенню, яке постраждало внаслідок сильного землетрусу. За місяць роботи в Індії надана медична допомога 5,5 тис. хворих, багатьом уперше в житті, так само, як уперше вони дізналися про Україну. Гуманітарна місія України переконливо довела, що професійні якості наших фахівців високі, що індійсько-українська дружба – не міф [4, с. 25, 29].

Під час зустрічі 20 липня 2002 року з Надзвичайним і Повноважним Послом Шехолоном Кіпгеном Л. Кучма зазначив, що „Україна готова до економічного співробітництва з Індією”. До розвитку економічного та військово-технічного співробітництва готова й індійська сторона, заявив посол. Його уряд зацікавлений в залученні українських підприємств до модернізації металургійних заводів, збудованих 40 років тому за допомогою ще радянських фахівців. Перспективною сферою, як підкреслював посол, є і енергетика. Одна українська компанія отримала контракт на постачання турбін для двох атомних електростанцій, що почали будуватися. Відкрито участь в тендерах на будівництво гідро- та теплоелектростанцій. Газопроводів, постачання труб, різного обладнання до них.

14 вересня 2002 року в Україні розпочала роботу третя Міжнародна авіакосмічна виставка “АВІАСВІТ-XXI”. Як повідомив заступник держсекретаря Мінпромполітики Валерій Казаков, салон мав зібрати представників з-понад 210 фірм та організацій з України та 12-ти інших країн. Підтвердили свою участь у виставці і гості з Індії. Індія свого часу закупила більше ста військово-транспортних літаків АН-32, які на той час потребували ремонту. Передбачалося, що в перспективі ймовірно приєднання до

українсько-російського проекту АН-70 [5, с. В-8]. 25–27 вересня того ж 2002 року в Україні відбувся третій форум індійських бізнесменів [6, с. А-3].

2 жовтня 2002 року відбувся державний візит Президента України Л. Кучми до Індії, який мав зустрічі з президентом, віце-президентом, прем'єр-міністром, міністрами закордонних справ і оборони цієї країни, а також взяв участь у відкритті в Делі українсько-індійського бізнес-форуму. Після зустрічі з президентом Індії Абдул Каламом Л. Кучма висловив думку, що 2002 рік повинен стати роком відновлення стратегічного партнерства між Україною та Індією. Президент підкреслив, що Україну цікавить співробітництво з Індією, зокрема у військово-технічній, науковій та культурній галузях. Під час зустрічі з віце-президентом Індії Бхайроном Сингхом Шекхаватом глава української держави виказав зацікавленість України в поглибленні співпраці з Індією, підкреслив що ця країна відіграє важливу роль на азійському континенті та в глобальних світових процесах. Індійський віце-президент заявив, що його країна підтримує бажання України стати членом Всесвітньої торговельної організації, та висловив подяку за підтримку намірів Індії мати постійне представництво в Раді Безпеки ООН. „Новим розділом” у двосторонніх відносинах країн та їх взаємодії на міжнародній арені назвав візит українського Президента міністр закордонних справ Індії Яшвант Синх. Під час зустрічі з індійським міністром Л. Кучма заявив, що Україна готова до спільних наукових розробок, реалізації наукових програм з Індією в сфері високих технологій.

Про високі технології йшлося і під час виступу Президента України на відкритті українсько-індійського бізнес-форуму. Глава держави закликав Індію звернути увагу на новітні розробки українських підприємств, зокрема транспортний літак АН-70, технології космічного виробництва, енергетичне обладнання. Також Л. Кучма запропонував участь українських підприємств у будівництві на території Індії об'єктів гідроелектроенергетики та допомозі в реконструкції вже існуючих об'єктів енергетики [42, с. 2].

Президент України та члени офіційної делегації відвідали меморіал Махатми Ганді. За традицією, на місці кремації тіла ідеолога руху неприєднання, великого мислителя та духовного лідера Індії Президент України поклав вінок та розсипав пелюстки троянд [43, с. 6]. Л. Кучма та члени офіційної делегації відвідали так звану „індійську силіконову долину” у Бангалорі, на півдні країни. Це місце один із найпотужніших світових центрів у сфері інформаційних технологій та комп'ютерної техніки, а також космічна столиця Індії. Там розташований Центр з проблем штучного інтелекту та робототехніки, близько ста багатонаціональних корпорацій.

Головним політичним підсумком офіційного візиту Президента України Л. Кучми до Індії стало відновлення двостороннього політичного діалогу на найвищому рівні, започаткування нового етапу в українсько-індійських відносинах, а також визначення перспективних напрямів поглиблення взаємовигідного співробітництва між Україною та Індією у політичній, торговельно-економічній, військово-технічній, науково-технічній та гуманітарній галузях. Важливим наслідком візиту стало переведення на систематичну, планову основу політичних консультацій між Міністерствами закордонних справ України та Індії, засідань Міждержавної українсько-індійської комісії з економічного, торговельного, промислового, наукового, культурного співробітництва, засідань Спільної ділової

Ради, засідань Українсько-індійського комітету зі співпраці у галузі науки і технології. Було підписано угоди щодо співпраці в економічній, юридичній, торговельній, туристичній сферах, відновлено контакти між космічними агентствами двох країн. Активізувався обмін делегаціями представників ділових кіл, чому сприяло відновлення регулярних авіарейсів між столицями держав.

На початку 2003 року українські підприємці побували з робочою поїздкою у країнах Південної Азії, де взяли участь в промисловій виставці „Україна–УСПП”, провели зустрічі в Торговій палаті „Індія–СНД” [39, с. 4]. Досягнуто домовленості, що листова сталь, сільськогосподарські машини і запчастини до них, дизельні генератори та системи гарантованого електропостачання й інший товар українського виробництва експортуватиметься на південноазіатський ринок. Водночас, як повідомив керівник делегації, перший віце-президент УСПП Сергій Прохоров, Україна зацікавлена в індійському фармацевтичному імпорті, ІР-технологіях та імпорті ланкійського чаю [40, с. 4]. На виставці „ІНДУК-2003”, яка відбувалася в індійському місті Хайдерабад, Україна продемонструвала досягнення в галузі матеріалознавства та сучасних технологій. У ній взяли участь провідні науково-дослідні інститути, наукові центри та вищі навчальні заклади Києва, Дніпропетровська, Запоріжжя, Львова, Одеси, Ужгорода, Харкова та Чернівців [41, с. 3].

У серпні 2003 року відбувся офіційний візит міністра закордонних справ України Анатолія Зленка до Індії, головною метою якого було закріплення домовленостей, досягнутих за результатами державного візиту Президента України Л. Кучми в Індію у жовтні 2002 року. У 2003 році міністр повідомив, що його країна призупинила постачання військового обладнання Пакистану та хоче обговорити шляхи налагодження військової співпраці з Нью-Делі. На питання про занепокоєння Індії стосовно того, що Україна постачала Пакистану військово-обладнання, А. Зленко сказав, що це робилося раніше згідно з діловими інтересами, „що відповідали нашим національним інтересам, але тепер вони ґрунтуються на торгівлі та економічних зв'язках” [8, с. А-7].

З 17 по 19 жовтня 2003 року відбувся візит міністра оборони Індії Джорджа Фернандеса до Києва. Метою візиту було намагання вирішити проблеми оборонного комплексу Індії. Як зазначалося, Україна була готова продавати Індії технології та запасні частини для зброї та систем озброєння: кораблів, танків, літаків СУ-30, МіГ, польової артилерії, зброї протиповітряної оборони, вертольотів Мі на досить вигідних для покупців умовах [10, с. А-3]. Українсько-індійські міжпарламентські відносини були започатковані під час візиту до Індії 1–4 грудня 2003 року. Голови Верховної Ради України Володимира Литвина, який став першим парламентським візитом в Індію вищого рівня. З індійського боку Україну за цей час відвідали міністр оборони Індії Джордж Фернандес та міністр сталі Індії. Було заплановано офіційний візит в Україну Президента Республіки Індія Абдула Калама, а також міністра закордонних справ Індії Н. Сингха. Динаміка двосторонніх українсько-індійських політичних відносин перших років нового тисячоліття показала, що вони вийшли на якісно новий рівень.

Досить активно розвивалися й українсько-індійські торговельно-економічні відносини. Протягом 2001–2003 років спостерігався сталий розвиток двосторонньої торгівлі між Україною та Індією при зростанні експортної складової на 56% [45]. У 2003 році на долю Індії припадало 15% лікувальних препаратів, що Україна

отримала з цієї східної країни [9, с. С-5]. Ще більш динамічний показник росту товарообігу (на 85,5% більше порівняно з аналогічним періодом 2003 року) було зафіксовано за перші сім місяців 2004 року – 348,4 млн. доларів США, що майже дорівнювало товарообігу між Україною та Індією за увесь 2003 рік. Фахівці прогнозували, що у 2004 році обсяги товарообігу між державами можуть перевищити показник у півмільярда доларів США [45].

Під час свого перебування в Індії, на Міжнародній виставці сухопутних та військово-морських озброєнь DefExpo India 2004, генеральний директор Держкомпанії з експорту та імпорту продукції та послуг військового та спеціального призначення “Укрспецекспорт” Валерій Шмаров повідомив, що 2003 року об’єми продажу та постачання українських озброєнь і військової техніки зросли на 20–22% [13, с. F-7].

У грудні 2004 року в індійському місті Нью-Делі відбулася виставка українських високих технологій, на якій представили понад 300 наукових розробок та іновативних технологій, взяли участь 44 наукові заклади. Підписано 151 протокол про наміри. На відкритті виставки був присутній міністр у справах науки Індії Капіл Сібал та перший заступник міністра освіти та науки України Андрій Гуржій. Виставку в Індії організував Державний центр науково-технічної та економічної інформації. Цей підрозділ Міністерства науки та освіти третій рік займався просуванням вітчизняних наукових розробок на ринок Азіатсько-Тихоокеанського регіону. З індійської сторони контакти почали встановлюватися тільки 2004 року, до того часу всі зусилля були спрямовані на налагодження українсько-китайського співробітництва. У проведенні виставки допоміг і перший секретар посольства України в Індії Костянтин Суботін. Вдалою виставка стала насамперед для Миколаївського кораблебудівного університету, факультету біотехнологій Київського політехнічного інституту, Науково-дослідницького інституту лазерної біології та медицини Харківського національного університету, Чернівецького національного університету, Київського хіміко-технологічного інституту, Донецького державного університету, які зацікавили індійських бізнесменів власними виробами, обладнанням та експонатами [14, с. В-1, В-8].

На нашу думку, початок і становлення співробітництва між Україною та Індією з 1991 до початку 2000-х років можна охарактеризувати як “період втрачених можливостей”. Потрібні кардинальні зміни і дії, спрямовані на розширення та поглиблення співпраці між державами в усіх сферах. Сьогодні Україна втрачає Індію, але Індія не втрачає Україну! Давно вже треба зрозуміти, що Індія та Китай не просто азійські країни, це набагато ширше і глобальніше! Для переконливості і для прикладу: в Польщі прийнято рішення про будівництво у Варшаві першого в Східній Європі сикхського храму [46], планується будівництво сикхської гурдвари (гурдвари) і на Кавказі, в азербайджанській столиці місті Баку [47].

1. Азия и Африка сегодня. – 1988. – № 5.
2. Атлас (ТАСС). – 1990. – № 44 (1738).
3. Всеукраинские Ведомости. 16.11.1994.
4. Газета 2000. 16.03.2001.
5. Газета 2000. 13.09.2002.

6. Газета 2000. 27.09.2002.
7. Газета 2000. 04.07.2003.
8. Газета 2000. 22.08.2003.
9. Газета 2000. 03.10.2003.
10. Газета 2000. 24.10.2003.
11. Газета 2000. 05.12.2003.
12. Газета 2000. 12.12.2003.
13. Газета 2000. 13.02.2004.
14. Газета 2000. 11.02.2005.
15. Голос України. 22.07.1992.
16. Голос України. 10.09.1992.
17. Голос України. 22.09.1992.
18. Голос України. 29.09.1992.
19. Голос Украины. 03.04.1996.
20. Голос України. 22.01.1999.
21. Голос України. 05.02.1999.
22. Голос України. 23.07.1999.
23. Голос України. 15.10.1999.
24. Голос Украины. 11.11.1999.
25. *Дунин М. С.* По Афганистану, Пакистану, Индии / Дунин М. С. – М., 1954.
26. Зеркало Недели. 20.04.1997.
27. Зеркало Недели. 25.04.1997.
28. Известия. 12.02.1985.
29. Известия. 04.12.1992.
30. *Кауль Т. Н.* Двадцать лет до и после 1966 года / *Т. Н. Кауль* // Индия. Ежеквартальный иллюстрированный журнал Посольства Республики Индии в СССР. – 1987. – № 2, № 3 (91, 92).
31. *Кім В.* Міністр закордонних справ Індії Омар Абдулла: Індія завжди висловлюватиме свою стурбованість у зв'язку з постачанням українських танків у Пакистан / *В. Кім* // Дзеркало Тижня. – № 48(372). – 8–14.12.2001. Режим доступу до газети: // <http://www.zn.kiev.ua>.
32. Красная Звезда. 23.10.1992.
33. *Менон К. П. С.* Джавахарлал Неру в Советском Союзе / *К. П. С. Менон* // Индия. Ежеквартальный иллюстрированный журнал Посольства Республики Индии в СССР. – 1989. – № 1 (98).
34. *Нехамкин И.* СССР–Индия: путь к звездам / *Нехамкин И., Денисенко В.* – М., 1984.
35. Народна Армія. 04.02.1997.
36. Народна Армія. 17.09.1993.
37. Народна Армія. 13.06.1997.
38. Народна Армія. 17.11.1999.
39. Урядовий Кур'єр. 20.02.2003.
40. Урядовий Кур'єр. 04.03.2003.
41. Урядовий Кур'єр. 05.03.2003.
42. Факты. 04.10.2002.
43. Факты. 11.10.2002.
44. [http:// www.aviapanorama.narod.ru/jornal/1999-6/28.HTM](http://www.aviapanorama.narod.ru/jornal/1999-6/28.HTM).
45. <http://www.ukraineinfo.org/main/ua/publication/content/1044.html>.
46. [http:// www.panthic.org/hrint.php?a=3802](http://www.panthic.org/hrint.php?a=3802).
47. [http:// www.allaboutsikhs.com./gurudwaras/gurudwaras-in-russia-2.html](http://www.allaboutsikhs.com./gurudwaras/gurudwaras-in-russia-2.html).

THE HISTORY OF COOPERATION BETWEEN UKRAINE AND INDIA: THE BEGINNING AND FOUNDATION

Sergiy KRAVTSOV

*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska str. , 1, room 239, 79000, Lviv, Ukraine,
tel.: (00380 32) 2964704*

The article considers the beginning and foundation of the Evolution of the cooperation between Ukraine and India, analyzes the historical development between two countries.

Key words: Ukraine, India, cooperation, historical development.

Стаття надійшла до редколегії 27.09.2007

Прийнята до друку 03.03.2008